

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Антонович С.А Декоративно-прикладне мистецтво / С.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1999. – 167 с.
2. Українське народознавство: Навчальний посібник / За ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. – Львів: Фенікс, 1994. – 379 с.
3. <http://www.uamodna.com>

*Ірина Гезун
(Полтава, Україна)*

ВИШИВКА – ДУХОВНА І МАТЕРІАЛЬНА ЦІННІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У невичерпній спадщині духовної культури нашого народу є особлива, винятково важлива її частина – вишивка. Вишивка – це духовний символ українського народу, рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук. «І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала, І рушник вишиваний на щастя, на долю дала». Ці рядки відомої пісні на вірші видатного поета Андрія Малишка засвідчують, що на манівцях життя нашою супутницею є вишивка. Хрестик чи гладь, мереження чи вирізування на лляних, конопляних, бавовняних тканинах споконвіку милують око, радують душу, дають думу, дають працю рукам і думці.

Вишивка – поширений вид декоративного й ужиткового мистецтва. В якому узорі та зображення виконуються вручну, або способом на різних тканинах, шкірі, та інших матеріалах лляними, бавовняними, шовковими, вовняними нитками, а також бісером, коштовними камінцями тощо. Перші згадки про вишивку зустрічаються у давньогрецьких істориків, мабуть, ніколи не зможемо довідатись, хто і коли вперше втілював у вишивці красу природи, свої почуття, любов до рідної землі. Однією із причин цього є те, що тканини недовговічні, і наука позбавлена можливості точно визначити час виникнення цього виду мистецтва, тому ми змушені приймати на віру здогадки і припущення дослідників. Дані археологічних розкопок, свідчення літописців і нотатки мандрівників минулого дають змогу вважати, що початок мистецтва вишивання на території, яку займає сучасна Україна, сягає у глибину віків. Його розвиток триває з незапам'ятних часів і до наших днів. Він ніколи не переривався, оскільки вічною є духовність народу, його творчість, прагнення до найвищих вершин прекрасного.

Вишивка – класичний вид українського народного мистецтва, що розкриває невичерпне багатство творчих сил народу, вершину його мистецького хисту. Дивовижне багатство художньо-емоційних рішень української народної вишивки зумовлено тим, що вона широко виступає в різноманітних варіантах як прикраса тканин одягового, побутового, інтер'єрно-обрядового призначення.

Вишивка – це орнаментальна скарбниця колективного генія. В ній втілено чудеса народної вигадки, фантазії, геометризований метод зображення краси землі, природи, сонця, людини. Сучасна народна вишивка розвивається на основі традиційної спадщини минулого і досягнення

художньої культури українського народу. Її розвиток проходив у єдиному русі сучасного народного мистецтва, підпорядковуючись його загальним основам. Художнє багатство української народної вишивки обумовлене яскраво виділеними провідними центрами вишивального мистецтва, які є в усіх етнографічних зонах України: Середнього Подніпров'я, Слобожанщини, Полісся, Поділля, Карпат з Прикарпаттям і Закарпаттям і Півдня України. У кожному із них свої традиції, своя система і творчі методи. До того ж і в межах етнографічних зон, крім основних центрів, виділяються локальні осередки. Через тисячоліття тягнуться зв'язки орнаментальних схем, які постійно видозмінювались, збагачувались, залежно від конкретних соціально-історичних умов. Дослідники неодноразово підкреслювали, що саме орнамент української вишивки найповніше пронісся крізь віки тотожність з орнаментом попередніх епох, передусім з античним геометричним. Збереглися важливі історичні відомості про місця виготовлення давніх вишивок, людей, котрі нею займалися. Так, в XI ст. було організовано школу, де молоді дівчата вчилися вишивати золотом і сріблом. Київ був центром вишивального мистецтва. Тут існували майстерні при монастирських школах. Пам'ятки вишивок X–XIII ст. засвідчують високий рівень орнаментальних композицій вишивок з антропоморфними, зооморфними і рослинними геометричними мотивами. Уже в цей період два напрями вишивання: орнаментальний і сюжетний, перебували в органічній єдності, надаючи тканинам сюжетно-художньої виразності. Про поєднання сюжетних й орнаментальних зображень як типове явище вишивального мистецтва свідчать пам'ятки і пізнішого часу. Вишивки XVII–XVIII ст. виконані переважно на домотканих полотнах: лляних, конопляних, вовняних, а також тканинах вітчизняного та зарубіжного мануфактурного виготовлення, шкірі місцевої виправки, з яких шили різні компоненти одягу, вироби інтер'єрного побутового та обрядового призначення.

Орнаментально-декоративне вишивання набуло великого поширення не тільки на речах світського, а й церковного вжитку. Його посиленій розвиток був викликаний загальною схильністю до підвищеної декоративності та розкоші середніх і заможних кіл населення. Різноманітність, високий художній рівень орнаментального мистецтва поліської вишивки глибше розкривається при аналізі її локальних типів. Виділяються вишивки західних районів Волині, півночі Рівненської, Житомирської і Київської областей, Чернігівщини і Сумщини. У кожному із цих регіонів спостерігаються локальні групи, підгрупи орнаментів. Зокрема, становить інтерес вишивка в північно-західного ареалу з дрібними мотивами переважно синьо-червоного колориту. Вишивка північних районів Волині подібна на вишивки, поширені на півночі Рівненщини, Житомирщини. Однак на Житомирщині композиція візерунків більш монументального звучання, збагачена різними варіантами трактування мотивів: «зірок», «рож». Такі широкі вишиті смуги розміщуються на традиційно визначних частинах одягу, рушниках, скатертинах. У центральних районах Полісся

(Житомирщина, Київщина) поширені найбільш типові, давні принципи орнаментально-композиційного вирішення вишивок, серед яких переважала техніка занизування. Червоними нитками вишивали основні візерунки, а чорні вводили з метою розподілу за центром або для побічного обрамування. Вишивка білими нитками гладдю, вирізуванням, набируванням, використання різних видів мережок (одинарний, двійний стовпчик, «шеляжок», «гречечка» тощо) отримали масове поширення на Чернігівщині, Сумщині. Точністю виконання виділяються білі вишивки жіночих сорочок, рушників з широкими смугами мережок, на яких настилом окреслені крупні геометричні і рослинні мотиви. На Київщині особливо популярними були техніки поверхневого вишивання, затування, набирання, низь, хрестик, штапівка, ретязь тощо. Вишивка Київщини багата локальними різновидами. В усіх районах побутовала вишивка білими нитками на білому тлі. Ці та інші мотиви мають незчисленні варіанти зображень в усіх районах Київщини. Виділяються такі центри вишивального мистецтва, як Переслав, Канів, Чигирин, Золотоноша та ін. із мистецтвом сусідніх народів. Давньоруські принципи вишивання одягу збереглися передусім серед українського населення Карпат. При спільних ознаках виділяється локальними різновидами вишивки гуцулів, бойків, лемків. Вишивка Гуцульщини на початку ХХ ст. характеризується посиленням живописним звучанням при збереженні геометричного орнаменту. Вишивка Бойківщини – своєрідне локальне художнє явище в українському вишивальному мистецтві. Основне призначення – декорування одягу впливало на її художні особливості. У ХІХ ст. вишивка набула масового поширення на всій Україні, стала одним із основних видів народного декоративного мистецтва. Вишивали в кожному селі, а в містах – у дворянському, купецькому, міщанському середовищі, монастирях, майстернях тощо. Стали відомими великі вишивальні майстерні у селах Качанівка на Чернігівщині, Григорівка на Київщині, Яланець на Поділлі та ін. У цих майстернях виготовляли одяг, гаманці, скатертини, рушники, наволочки, чохли на меблі для власних потреб і на продаж. Українські майстрині брали участь у всевітніх виставках народного мистецтва, їхні твори експортували. Українські вишивальниці постійно збагачували, розробляли нові техніки поверхневого вишивання з лицевого боку. Українській народній вишивці притаманні мініатюрність, чистота виконання, ювелірний характер. Дослідники стверджують, що за техніками вишивання на Україні розрізняють близько 100 типів вишивок. Сьогодні вишивка розглядається як важлива художня цінність, що виконує численні функції: естетичну, пізнавальну, пошукову. Це показовий вид мистецтва, який зберіг, доніс до нас і стверджує дальший розвиток орнаментальної, графічної, живописної культури народу. Найвідомішими є майстрині в селах: Рішетипівка на Полтавщині, Дігтярі на Чернігівщині, Кути на Івано-Франківщині, а також у містах: Києві, Львові, Вінниці, Ніжені, Косові, Вижниці.

Центри народної вишивки є зосередженням високої майстерності і

художнього смаку. Українське народне мистецтво і професійне декоративно-прикладне мистецтво набуло широкого визнання у нашій країні та за кордоном. У його предковичних образах, зручних утилітарних формах і динамічних мотивах орнаменту містяться символи втаємниченої, чарівної природи, складні перипетії історії, особливості побуту, доброта і щедрість душі українського народу. Сьогодні декоративно-прикладне мистецтво є важливою складовою частиною системи художньої освіти. Народне декоративне мистецтво України розвивалось у двох основних формах: домашнє художнє ремесло й організовані художні промисли, пов'язані з ринком. Природні багатства України, вигідне географічне і торговельне положення сприяли розвиткові домашніх ремесел та організованих художніх промислів. Як уже зазначалося, перехід від мануфактур до фабрик, промислового виробництва у ХІХ ст. негативно позначився на подальшому розвиткові художніх промислів, основа яких традиційна художня рукотворність. У художньому прогресі людства проходить два зустрічних процеси. Перший іде від первісного синкретизму. Шлях розвитку мистецтва – це постійний процес відокремлення, виділення його видів. Він відбувається безперервно, на різних етапах історії людського суспільства. Виникнувши внаслідок трудової діяльності, мистецтво, нерозривно пов'язане з життям народу, було тільки народним. Демократизм народного мистецтва як особливого засобу пізнання, відображення та творення дійсності, виховання й ґрунтування людей мав важливе значення для майбутнього розвитку художньої культури. Вид мистецтва – це певна його галузь, що характеризується тим, які сторони життя: як вона пізнає, відображає. Народ у своїй художній творчості відображає історичну практику пізнання та освоєння навколишньої діяльності, суспільний лад і побут. У народній творчості виявлений складний світ людських почуттів і переживань, відбиті палка любов до рідної землі, духовні запити, прагнення та мрії людини в краще майбутнє. Високого художнього рівня досягли художні ремесла у східних слов'ян (метал, кераміка, різьблення на дереві тощо). Їхню оригінальну, високохудожню творчість засвідчують збережені пам'ятки, літописні дані та описи іноземців, які за рівнем художнього ремесла ставили Давню Русь на друге місце після Візантії. У Київській Русі переважали домашні ремесла, пов'язані із сільським господарством, вони відігравали роль допоміжного заняття. Селяни самі виготовляли різні вироби, полотна, сукна, взуття тощо для власних потреб. Розглядаючи сучасне декоративно-прикладне мистецтво, ми оцінюємо і його місце у людській діяльності, житті. Декоративно-прикладне мистецтво безпосередньо входить у сферу матеріальної і духовної культури народу. У цьому плані становлять інтерес думки дослідників про аспекти умовного розмежування матеріальної і духовної культури, спеціальне виділення художньої культури на тій основі, що в останній відбувається процес злиття матеріальної, реальної форми і духовного змісту. Килими, кераміка, одяг, тканини, вишивка і та ін. є результатом як духовної, так і практичної діяльності людей. Світ людини

включає в себе численні види художньої практики. Це плетіння і ткання, розпис і вишивка, різьблення і виточування тощо. Одні види кераміка, обробка кістки і каменю, плетіння – виникли на зорі людської цивілізації, інші – молоді: мереживо, гобелен, вироби із бісеру, витинання з паперу. Їм заледве налічується кілька століть. Правда, до середини XIX ст. ні народне мистецтво, ні художнє ремесло не визнавалися за рівноцінні галузі мистецтва, такі, як музика, театр чи живопис.

Ще й досі слово «ремісник» за звичкою має негативний, зневажливий відтінок на протигагу творчому підходу до праці. Життя підтверджує, що декоративно-прикладне мистецтво збагачується новими аспектами, його змістовна краса потрібна людині, в наш час зростає його художньо-культурна цінність. Українське народне декоративне мистецтво – унікальне явище національної культури. Воно завжди правдиво показувало світові життя нації, її духовне багатство, рівень культури, творчі сили і здібності, енергію, виступало, як феномен незнищенності. Вивчення народного декоративного мистецтва закономірно входить в коло проблем національної культури. У житті українського народу, праці, побуту, моралі, психології та ін. – народне декоративне мистецтво виступає як унікальне явище, яке засвідчує невмирущі, життєствердні сили. Народне декоративне мистецтво – це багатий, справедливий гармонійний світ, що доніс до нас національні риси орнаментальної, графічної, живописної, пластичної композиційної культури. У ній відбиті віковічні надбання, художній геній української нації.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Авраменко Л. І. Вишивка: історія, традиції / Л. І. Авраменко // *Традиційна українська вишивка*. – 2012. – №5. – С. 11-13
2. Остапенко О. Ф. Історія вишивки / О. Ф. Остапенко // *Традиційна українська вишивка*. – 2013. – №7. – С. 12–13
3. Федоренко М. С. Українська вишивка: від давнини до сучасності / М. С. Федоренко // *Світогляд*. – 2012. – №4. – С. 21–24

*Тетяна Тимошук
(Полтава, Україна)*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МАШИННОЇ ТА РУЧНОЇ ВИШИВКИ

Вишивання – невід’ємна складова частина культури українського народу, національної духовності, морально-етичної, матеріальної культури.

Здавна поняття «вишивка» означало прикрашання тканин, шкіри за допомогою голки та нитки. Голкою, у вушко якої затягнута нитка, проколювали основу шкіри або тканини, настеляли різні за розмірами, кольором в задуманому напрямі та ритмі повторення – стібки-шви. А в результаті створювалися складні, високохудожні орнаментальні форми.

В українських словниках у зміст терміну «вишивати» вкладено такі означення: вишивати – це значить прикрашати чи оздоблювати одяг та інтер’єрно-обрядові тканини; або створювати вишивку на тканині чи шкірі шляхом настилання стібків за допомогою нитки та голки. Вишивання – це технологічний процес, який супроводжується настиланням, накладанням